

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.І. КРИЛЕНКО,

к.е.н., доцент, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Регіональні особливості забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері

У статті розглянуті регіональні особливості забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері, запропоновано визначення категорії «економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні», розглянуто її структурні елементи.

Ключові слова: економічна безпека, регіон, економічна безпека в бюджетній сфері, система забезпечення економічної безпеки, економічні інтереси.

В статье рассмотрены региональные особенности обеспечения экономической безопасности в бюджетной сфере, предложено определение категории «экономическая безопасность в бюджетной сфере на региональном уровне», рассмотрены ее структурные элементы.

Ключевые слова: экономическая безопасность, регион, экономическая безопасность в бюджетной сфере, система обеспечения экономической безопасности, экономические интересы.

This article describes the regional peculiarities of ensuring economic security in the public sector, suggests the definition of the category «economic security in the public sector at the regional level,» covers its structural elements.

Keywords: economic security, region, economic security in the public sector, the system of economic security, economic interests.

Постановка проблеми. Просторово-територіальні параметри безпеки територіальної організації соціуму породжують проблему економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні. Регіональний механізм забезпечення

економічної безпеки в бюджетній сфері є елементом загальної системи економічної безпеки держави і відображає на регіональному рівні загальні закономірності, критерії й показники, але в таких формах і з такими особливостями, які обумовлені специфікою регіону. Очевидно, що загальні критерії і елементи системи економічної безпеки в бюджетній сфері, інваріантні щодо рівневої специфіки зберігають свою значущість на макро-, мезо- і мікрорівнях, зокрема в будь-яких регіонах, незалежно від їх розмірів, економіко-географічних, галузевих, соціальних і інших особливостей. У той же час очевидно, що в державах, для яких характерна значна диференціація рівнів розвитку і соціально-економічних характеристик окремих регіонів, економічна безпека в бюджетній сфері кожного з них має особливості, які необхідно враховувати в процесі управління.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблеми регіонів та регіонального розвитку, економічної безпеки досліджувалися в працях Х.Х. Вайханова, Д.В. Доленко, І. Долматова та ін. Проте регіональний механізм забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері в сучасній науці розглядаються опосередковано, що й обумовило актуальність і об'єктивну необхідність подальшого розгляду питань функціонування регіонального механізму забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері.

Метою статті є визначення особливостей функціонування регіонального механізму забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері.

Виклад основного матеріалу. Термін «економічна безпека на регіональному рівні» («регіональна економічна без-

пека», «національна безпека на регіональному рівні») так само, як і «національна безпека», є складним, багатовимірним явищем, що включає найрізноманітніші види безпеки. Заздалегідь «регіональну економічну безпеку» визначимо як стан захищеності національних інтересів на рівні особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що формуються в тому або іншому регіоні держави.

Поняття «економічна безпека на регіональному рівні», що використовується в різних значеннях, залежно від того, як осмислюється поняття «регіон», ще недостатньо глибоко розроблено у вітчизняній науці. В сучасній науковій літературі поняття «регіон» трактується неоднозначно, а деколи і суперечливо. В зв'язку з цим для його чіткішого розуміння нами розглянуті різні підходи до розкриття суті поняття «регіон».

При цьому регіон слід розглядати, принаймні, в двох аспектах – широкому і вузькому. В широкому розумінні регіон – група держав, розташованих в одному географічному районі світу і пов'язаних між собою низкою чинників (геополітики, військової стратегії, безпеки, оборони, економічної інтеграції і ін.). У вузькому розумінні регіон – частина держави, що відрізняється від інших регіонів сукупністю природних або стійких економіко-географічних і інших особливостей, що нерідко поєднуються з особливостями національного складу населення [1, с. 16–17]. На думку дослідника проблем регіонів Р.Ф. Туровського, щоб уникнути багатозначності поняття, слід називати регіонами територіальні одиниці субнаціонального рівня. Для регіонів наднаціонального рівня, як вважає вчений, доцільно використовувати поняття «макрорегіон», підкреслюючи інший характер такого регіону [2, с. 46].

У цілому в науці під регіоном розуміється певна територія, що є складним територіально-економічним і національно-культурним комплексом, який може бути відмежований ознаками наявності, інтенсивності, різноманіття і взаємопов'язаності явищ, що виражаються у вигляді специфічної однорідності географічних, природних, економічних, соціально-історичних, національно-культурних умов, що є підставою для того, щоб виділити цю територію [3, с. 9]. Проте при цьому кожна наукова дисципліна віддає пріоритет тому або іншому регіоноутворюючому чиннику. Тому під «регіоном» у таких випадках маються на увазі інколи різні об'єкти.

З погляду філософського осмислення «регіоном» є аналог особливого «світу» з властивим тільки йому менталітетом, традиціями, світоглядом і світовідчуттям [4, с. 156].

Існує думка, що регіон, як «надтермін», включає ряд основоположних ознак: загальну (визначену) територію; певне населення; спільність історії; спільність природних умов; спільність вирішуваних проблем, а все останнє залежить від тих завдань, які вирішує сам дослідник [5, с. 56].

В економічній літературі найчастіше фігурує два поняття регіону. Причому досить часто між поняттями «регіон» і «район» ставиться знак рівності. Регіоном (економічний район) є складне об'єднання численних ланок виробничих систем і соціальної інфраструктури, об'єднаних єдиною територією,

господарською організацією і відповідними управлінськими структурами.

Для історико-культурних традицій найбільш характерне визначення, де регіон розглядають як «єдність людей і місцевості, природних умов, етнічних груп, економіки, діалектики, історії, характеру мислення і способу життя» [6, с. 71–75]. Таким чином, регіон – це культура, освіта, вписана в загальний пейзаж; в одних випадках – це гори, басейни річок, озера, заплави; в інших – пануючий знак, у третіх – вирішальну роль можуть відігравати вимушена ізоляція і/або расова єдність, а також спільність традицій. Елементи можуть видозмінюватися, але для того, щоб виник регіон або субрегіон, необхідне більш менш однорідне фізичне середовище, економіка, які в сукупності складають основу спільного життя і загальну основу історичного і етичного розвитку» [6, с. 71–75].

У теорії міжнародних відносин під «регіоном» розуміють «групу держав, які з багатьох очевидних параметрів більше взаємозалежні один від одного, ніж з іншими державами» (наприклад, Близький або Середній Схід, Центральна або Східна Європа) [7]. При цьому держави, об'єднані в регіон, повинні мати певний інтегруючий географічний чинник [7, с. 23].

У політичній регіоналістиці «регіон» розглядається виходячи з чинника влади, що діє в певних територіально-адміністративних межах, тобто це частина території держави з дещо самостійною політичною владою [8, с. 34]. Наприклад, Д.В. Доленко визначає «регіон» великим територіальним союзом усередині країни, який може бути юридичною особою». Називаючи будь-яку таку територію політичним регіоном, він указує на два варіанти їх розвитку: «зверху» регулює діями центру і «знизу», що регулюються шляхом об'єднання вже існуючих державних утворень в єдине ціле. В даному формулюванні відображений взаємозв'язок таких елементів регіоналістики, як особлива територія, політична влада, правовий простір [9].

Грунтовніше визначення поняттю «регіон» зустрічаємо в іншому виданні, що вважає «регіоном» значну територію, яка наділена адміністративно-державним статусом, має легітимну систему політичної влади, єдиний правовий простір. У цьому формулюванні відображені такі елементи, як теорія, політична влада, правовий простір [10, с. 32–35].

У теорії державного управління дається формально-юридичне трактування регіону як суб'єкта федерації або іншої субнаціональної одиниці, чії права і обов'язки визначені конституцією або іншими законами.

У рамках доктрини європейського інтегрального федералізму визначення терміну «регіон» включає наявність таких ознак, як загальна територія; певне населення; спільність історії, природних умов і вирішуваних проблем.

Виходячи з вищезгаданих підходів можна стверджувати, що регіонами України можуть бути як автономна республіка, так і окремі області чи їх об'єднання, тобто території, що мають соціально-економічну і етнокультурну спільність у об'єднанні з історичними, культурними традиціями.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні має багато аспектів і рівнів, починаючи з виявлення умов і критеріїв безпеки з урахуванням специфіки географічних розмірів регіонів. Предметом розгляду в даному випадку є економічна безпека в бюджетній сфері регіонів у межах окремих країн (і головним чином економічна безпека в бюджетній сфері українських регіонів).

Економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні має взаємозв'язані якісні і кількісні параметри. Якісні параметри безпеки знаходять віддзеркалення в її структурі. Структура економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні визначається залежностями регіонального економічного відтворення від зовнішнього природного і соціального середовища і втілюється в системі блоків і елементів, що взаємодіють один з одним і з іншими елементами соціальної безпеки, – військово–політичними, правовими, ідеологічними, демографічними і ін. [11]. Соціальні чинники економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному можуть бути також структуровані по ієрархічних рівнях соціальної організації: це, по–перше, чинники загально соціального і загальнодержавного рівня, що впливають на безпеку регіону; по–друге, це чинники, що відображають взаємодію загально соціальних і регіональних процесів; по–третє, це внутрішньо регіональні чинники економічної безпеки.

Економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні має свої особливості у формуванні і функціонуванні регіональних систем забезпечення економічної безпеки, тобто тих інститутів і механізмів, які покликані захистити економічні інтереси і власність особи, населення, господарюючих суб'єктів регіону.

У завдання регіональних інститутів і структур по забезпеченню економічної безпеки в бюджетній сфері входить не тільки боротьба з правопорушеннями податкового законодавства, виявлення, попередження і припинення порушень валютного і фінансового законодавства, а й забезпечення дотримання вимог законів, регулювання відносин у галузях підприємницької і іншої економічної діяльності, а також відносин власності.

У даний час регіони України сформувалися як цілісні економічні системи, мають свої особливості і економічну політику, самостійність у виборі стратегії економічного розвитку. Своєю специфіку має і сфера забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері в кожному регіоні країни.

Існують різні визначення стосовно економічної безпеки на регіональному рівні. Так, наприклад, І. В. Долматов пропонує наступне поняття «регіональна система забезпечення економічної безпеки є комплексом умов і чинників, інститутів і механізмів, направлених на захист економічних інтересів регіону, поліпшення сфери життєдіяльності населення» [12]. При цьому економічні інтереси регіону складаються з інтересів особи, територіальної громади, суб'єкта господарської і іншої діяльності на правовій основі.

Економічні інтереси регіону – це перш за все ефективне використання виробничого потенціалу і природних ресурсів при

забезпеченні сприятливих умов життєдіяльності і соціальних умов населення [12]. Виходячи з інтересів регіону має формуватися регіональна стратегія забезпечення економічної безпеки. Економічну безпеку регіону визначають і як стан захищеності економіки регіону від загроз і ризиків, що перешкоджають стійкому відтворенню і ефективному розвитку [11].

Правова складова займає провідне місце в регіональній системі забезпечення економічної безпеки, покликана об'єднати інтереси регіону і держави. В регіональній системі забезпечення економічної безпеки доцільно виділити такі основні види безпеки як інвестиційна, виробнича, фінансова, зовнішньоекономічна, науково–технічна, продовольча [12].

Проте визначення, що трактують економічну безпеку в бюджетній сфері на регіональному рівні, практично відсутні, тому, щоб зрозуміти сутність цього поняття, розглянемо, як трактують економічну безпеку регіону. Поза сумнівом, що в забезпеченні економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні особливу роль виконують інститути і механізми обміну інформаційними ресурсами, захисту інформації.

Економічна безпека є сукупністю умов і чинників, що характеризують поточний стан економіки, стабільність, стійкість і поступальність її розвитку. Економічна безпека традиційно розглядається як найважливіша якісна характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно–державних інтересів, а також як система заходів по відгородженню економічного простору регіону від зовнішніх і внутрішніх загроз, що перешкоджають ефективному функціонуванню складових регіональної економіки: інституційної інфраструктури (органів адміністративно–територіального управління і фінансово–кредитних інститутів); власне сфери виробництва; об'єктів транспорту і зв'язку; науки і наукових установ; систем життєзабезпечення соціальної сфери [13].

Для регіону суть економічної безпеки розглядається також в можливості дієвого контролю з боку регіональних органів управління по ефективності використання природних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсів, досягнення економічного зростання, підвищення якості продукції, робіт, послуг, конкурентоспроможності виробництва [14]. Економічну безпеку регіону пропонують також визначати як діапазон рівнів економічних і соціальних показників, в межах якого в довготривалому періоді регіон розвивається стійко [15].

Х.Х. Вайханов поняття «національна безпека на регіональному рівні» (або – «регіональна безпека») формулює таким чином – «це невід'ємна і органічна частина ширшого явища «національна безпека», яка фіксується на рівні регіону тієї або іншої держави, включає різні види безпеки, і визначає стан захищеності національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз на рівні окремої особи, суспільства, власне регіону і всієї держави, до складу якої входить даний регіон [16].

Об'єктом економічної безпеки регіону є регіональна економіка як система взаємодії виробничої, соціальної і природно-екологічної сфери.

Суб'єктами економічної безпеки регіону є органи державної влади, специфіка яких полягає в реалізації тому, що регіональна влада реалізує на своїй території не тільки загальнодержавні, але і власні інтереси [14]. Повноваження органів управління в період критичної ситуації повинні бути продовженням їх функціональних обов'язків. Стратегічне управління процесами територіального розвитку обумовлює об'єктивну потребу регіонів мати власну концепцію національної безпеки.

Висновки

Таким чином, пропонуємо наступне визначення категорії «економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні» – це сукупність поточного стану умов і чинників, що характеризують стабільність, стійкість розвитку економічної території, певну незалежність і інтеграцію з економікою країни, яка виражається в таких проявах: можливості проводити власну бюджетну політику усередині країни; здійснювати фінансові можливості щодо вирішення соціально небезпечних ситуацій на територіях, пов'язаних з локальними економічними загрозами; мати можливості стабільно підтримувати відповідність існуючих бюджетних послуг на території, відповідно до економічних нормативів світової практики, що дозволило б зберегти або відновити гідний рівень життя населення.

Список використаних джерел

1. Арсентьева И.И. Российские регионы в системе национальной безопасности. – М., 2008. – С. 16–17.
2. Туровский Р.Ф. Центр и регионы: проблемы политических отношений. – М., 2007. – С. 46.
3. Восток / Запад: региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2002. – С. 9.

4. Философский словарь. – М., 1999. – С. 156.
5. Петров М.К. Регион как объект системного исследования / Южнороссийское обозрение. Вып. 32. – Ростов н/Дону, 2005. – С. 56.
6. Миллер Н.Н. Понятие «регион» в международно-политических исследованиях // Мир на Северном Кавказе через языки, образование, культуру: Материалы IV Международной конференции (Пятигорск, 21–24 сентября 2004 г.). – Пятигорск, 2004. – С. 71–75.
7. Регионоведение. Учебное пособие / Отв. ред. Ю.Г. Волков. – Ростов н/Дону, 2002. – С. 23.
8. Ковалев Е.А. Геополитическое положение регионов России. – М., 1995. – С. 34.
9. Доленко Д.В. Территориальная организация общества как объект научного исследования // Регионоведение. – 1999. – №2.
10. Парханина Г.Г. Геополитические прогнозы и Россия // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – №3. – С. 32–35.
11. Елецкий Н.Д. Экономическая безопасность региона в системе социальной безопасности страны // Южнороссийское обозрение. – 2008. – №50. – С. 34–58.
12. Долматов И.В. Региональные аспекты обеспечения экономической безопасности // Аудит и финансовый анализ // 2007. – №1. – С. 2–15.
13. Быков В. П., Дембовская О.А., Лебедько Е.М. Экономическая безопасность регионов и преодоление угроз в современных условиях (БГИТА, г. Брянск, РФ) // [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006/bykov_ekonom.htm
14. Економічна безпека регіону [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://myspsycholog.com/economic-psychology/126-ekonomicheskaya-bezopasnost-regiona.html>
15. Найденов Н.Д., Чесноков В.П. Основные понятия менеджмента: глоссарий / Сыктывкар: КРАГСИУ, 2007. – 195 с.
16. Вайханов Х.Х. Национальная безопасность России на региональном уровне / Отв. ред. И.П. Добаев. – Ростов-на-Дону: Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ, 2010. – 175 с.

О.В. ПАНУХНИК,
к.е.н., доцент, Тернопільський НТУ ім. І. Пулюя

Організаційно-економічний механізм регулювання регіонального розвитку України

Обґрунтовано методологічні засади механізму регулювання регіонального розвитку України. Запропоновано напрями активізації регулятивного впливу держави на забезпечення розвитку регіонів. Окреслено перспективи просторового розвитку України.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, регіональна політика, просторовий розвиток.

Обоснованы методологические принципы механизма регулирования регионального развития Украины. Предложены направления активизации регулятивного влияния государства на обеспечение развития регионов. Очерчены перспективы пространственного развития Украины.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, региональная политика, пространственное развитие.